

ACC. N:R M. 14479:1-24.

Landskap: *Skåne* Upptecknare: *Majken Persson, Lundsborna*
 Härad: *Rönneberg* Berättare: *Ernst Bengtsson, F.t. Jbb*
 Socken: *F.t. Jbb* Berättarens yrke: *vämudeman*
 Uppteckningsår: *1958* Född år: *1892 i F.t. Jbb*

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

x in det uppg.
lämn. av
Alice Henriksson
f. 1908 i Fjärstad

<i>Fieri och bröllop.</i>	<i>s. 1-2.</i>	<i>LUF 71</i>
<i>Väster i hushåll, läkkekond ö. magi.</i>		
<i>När den nya tiden kom till bygden.</i>	<i>s. 3-7.</i>	<i>" 72</i>
<i>Danskt och svenskt.</i>	<i>s. 8-11.</i>	<i>" 73</i>
<i>Andrade vanor vid landsbygdsbornens matbrödförsörjning.</i>	<i>s. 12-16.</i>	<i>" 84</i>
<i>Husbondefolk och tjänstefolk.</i>	<i>s. 17.</i>	<i>" 92</i>
<i>Husbondefolk och tjänstefolk.</i>	<i>s. 18-22</i>	<i>" 105</i>
<i>Gårdans inbärgning i äldre tid.</i>	<i>s. 23-24.</i>	<i>" 63</i>

Frieri och bröllop.

De gamle, det var mycket de fick i hemgift. De skulle ha ko och får och 12 hemvävda spannmålssäckar. Det fick redan mor, men morfar tyckte de var för stora och så skar han till dem så det blev 13. Den siste behöll de själv.

Förr, för en 50 år sedan, skulle det alltid vara en ryttare som red från gård till gård och bjöd till bröllop. Han hade tryckta lappar med sig, men längre tillbaka var det nog muntligt. Han blev ofta så dragen så han kunde knappt hålla sig på hästen.

I gamla tider var det ofta flickor som ville haft brudgummen och män som ville haft bruden. Den som blev dragen vid näsan, på hans gård gjorde de trick. De klädde ut en halmdocka med kjo - lar och hängde upp den eller kastade in den.

När det var utlyst för ett par, sade de att de ramlade ner på tredje söndagen. Då tog de en bänk och lyfte den, och när prästen läste upp det, släppte de den med ett väldigt buller.

Den siste som de gjorde det för var jakttillsyningsmannen i Kungl. Jaktklubben Frans August Örtberg.

LUF 71

Själva kalaset varade två dagar. Tredje dagen bjöds de som hade varit uppassare så att säga.

När folk hade varit samlade den första dagen, sade värden och värdinnan till dem att de skulle komma tillbaka nästa dag vid ett visst klockslag. Den som då kom sist fick hugga allt bränne som kom att behövas den dagen. Far kom sist en gång, men han var en gammal och respektabel man, så han slapp. Den seden lade de inte bort förrän första åren på detta seklet.

Växter i hushåll, läkekonst och magi.

Förr stugade man molla; det var den tidens spenat. Och så använde man maskrosor.

De använde kornskråning, alltså hel malen korn, inte sik-tad. Det är ju vår tids helkornsbröd.

När man kokade marmelad använde man päron. Om man kokar päron tillräckligt länge får man sirap. Ett annat sätt att söta var att koka rödbetor tillsammans med sockerbetor, så fort de kom in. Då blev rödbetorna söta och sockerbetorna röda.

När kaffet var dyrt använde man rostade skivor av sockar-betor tillsammans med det lilla kaffe man hade. Likaså rostade man råg och korn. Det gör de här fortfarande, i alla fall de som inte tål vanligt kaffe. Det smakar inte så oävet, men där är ju ingen stimulans i det.

Vinbärsblad och smultronblad saltorkades och användes i stället för tobak.

Den svamp som djuren inte åt, åt inte människorna heller. Här nere på backen har vi t.ex. vårusseron som djuren äter om

de kommer åt, men röksvampen rör de inte. Det är väl en 25 år sedan folk började äta svamp. Det slog igenom liksom att tomaterna blev alle mans föda.

Kryddväxter (odlade): dragon, rosmarin, körvel, timjan, mejram, dill och massor av lök av olika sorter.

Vilda kryddväxter: kummin, som användes till ost och fortfarande gör det. Anis och fänkål var väl också vilda förr.

Brännvinet kryddades med malört. Det var bra mot dålig mage och för den som inte tålde vanligt brännvin. Malört finns ju i vermouth. Malörtabesk började både karlar och fruntimmer sin dag med. Kaffe hade man inte i vardagslag, det var en festdryck. Gamla Boel, som levde här 1817, började alltid sin dag med en kvarter malörtabrännvin. Hon var kolossalt duktig och regerade med fast hand.

Man kan putsa lampglas och vattenkaraffer med potatisskal och vatten genom att skaka det inuti.

Vi har valnötsträd här ute och använder kvästar från det för att hålla flugorna borta från avträdet.

Hundäxing gav gulgrön färg (uteslutande bladen användes).

Här på Hven finns inte björk, men vi har ju gullmåra, som ger gult (blommorna). Mossa har de förstås också gjort avkok på.

Det skulle vara salt i för att man skulle få klarare färger.

Det var ylle som tog bäst, och de hade ju nästan uteslutande ylle, ja, linne också, men bomull måste man köpa.

Man färgade ägg med lökskal: man kunde vira bladen av portugisisk lök om och binda med segelgarn. Det blev ett tjusigt flammigt mönster. Och så använde man kaffesump.

I trädgården hade de pion och brandgula liljor. Det var inte så många sorter förr. Så var det kolossalt med kamomill förstås, och fläder. Det var mest vilda blommor man satte in, för pionerna och de andra var man ju rädd om. De skulle vara till prydnad i trädgården. Det var nog inte för doffen man tog in blommor utan för prydnad.

Det var säkerligen inte för mer än 25 år sedan som man började uppvakta med blommor. Förr hade folk med sig mat och kakor i stället.

A.H: Av kamomill och rölleka fick man sitt vitaminbehov. De användes också till svårläkta sår och till förkylning. Hylle-te och hyllesaft var svett drivande.

Man lade salvia på sår. När de hade väldigt svårläkta sår gick de upp i skogen där det var gott om spindelväv och tog sådant och lade på. Jag har hört att soldaterna skulle ha spindelväv med sig förr. Trådarna var så sega så de gick bra att binda om.

För att bota skabb skulle man ligga hos svinen. Urinen från hästar och svin har alltid ansetts bra för sår, spruckna hälar som de hade så ofta förr, m.m.

E.B: Feberträd hade far och mor. Det blev aldrig någon sjuk så länge de levde. Det var odlade växter, fönsterträd.

A.H: De skrockfulla använde kastanjer, som de bar i fickorna, mot värk. Digitalis, som kallades tosingabär, användes mot hjärtsjukdomar.

E.B: Bengt Jönsson (död på 1920-talet) botade djur. Han rekommenderade stulet foder.

ACC. N:R M. 14479:2.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

En gång var det några på Bruket som släppte en järnkula i
örat på en häst, och sen skickade de efter Bengt Jönsson. Först
fick han konjak. Sen ville han bli lämnad ensam med hästen. Då
hade han en magnet som han tog upp kulan med. Men det aktade
han sig för att tala om, för då hade hans anseende som troll-
kunnig sjunkit, och så hade han inte fått någon konjak.

När den nya tiden kom till bygden.

Jag har aldrig hört talas om bystämma, men de har haft sockenstämma i Uranienborg. Kommunalnämnden har väl byhandlingarna nu. Far var mycket med i det där, men jag har aldrig intresserat mig så vidare för det.

Ekonomiska föreningar gjorde de rätt sent här, det var inte mer än en 5-10 år sedan. S.L.C. var här och höll föredrag. Hus-hållningssällskapet - det var lantmännen som sätte igång det.

De har lagt om produktionen flera gånger. På 90-talet lade de om till mjölk för då hade de inte så mycket säd, och nu är det mest fröodling. Fåraveln tog slut för några år sen; nu är här nog ingen som har får, för de skrämmer dem så fasligt. Här är ju många sommargäster. Svinavell har de haft alltid. Nu är det somliga som specialiserar sig på det liksom på höns. Äng har vi aldrig haft något vidare utom backafallen förstås.

Den växtföljden vi har här har vi haft sedan 1900 ungefär. Nu för tiden får vi lägga om så vi får större skiften för traktor-drift. Märgling och dikning har det inte varit på min tid. Märgling

LUF 73

gjorde de på 1860-talet och dikning höll de på med till 90-talet.

Nya redskap har varit mest för skörden på detta seklet.

Självbindaren kom redan på 90-talet. De amerikanska plogarna plöjde bättre än de svenska. Sen har det ju kommit skördetröskor och traktorer.

Landsvägen har gått den vanliga vägen som den gör nu. Då var det länsman och nämndeman och sådana som hade hand om den, men nu har det ju kommit på vägkassan. Bilar fick vi inte förrän på 1940-talet här.

Posten har alltid gått över Landskrona rätt bra. I gamla tider kom den inte mer än varannan dag på vintern. Många lantbrukare här har haft postbärning som bifärdtjänst.

Binäringar, ja det har varit bruken, segla och fiska, i synnerhet de som var vana vid det. I gamla tider fiskade lantbrukarna också, men på 1870-talet lade de sista bort det.

På 1870-talet var här en tysk färschäf som hette Dreiss. Hans fru var så styv till att laga mat, så hon lärde folk att laga bättre mat än de var vana vid.

Man försökte nog i det längsta att bygga som det gamla var ända tills nu. De lät det gamla vara och reparerade det. Sedan byggde de nytt när de kunde, fast det var vanligen efter bränd.

Folk har snart inga kalas, ska jag säga. På de gamla kalasen bjöd de vid 3-6-tiden och då fick man kaffe och konjak när man kom. Sen bjöd de mat vid 8-9tiden.

Tjänare har de inte så mycket nu och så vill de inte ha dem i husbondens kost utan hellre att de kommer och går.

De dansade vid den gamla möllan. Nöjeslivet var inte industrialiserat, men de hade roligt ändå. Då var här förstås mer ungdom.

Mer allmänt höll folk tidning från sekelskiftet ungefär. Jag minns gott när vi var många om var tidning. Då var de så smutsiga och solkiga när man fick dem så man kunde knappt läsa dem. Det har varit Landskrona-Posten så länge jag kan minnas.

Affär har här väl varit i alla tider. Jag tror att den första var vid Bäckviken, och den hjälps de åt att bygga opp. Den spelade konkurs och då kommer jag ihåg att de sålde allt där var i flera dagar.

Den allra första skolan hade de i en bondgård vid Lars Pers.
Där var en stor sal de kunde hålla skola i. Prästens och klockarens
och några välbärgade bönders barn gick och studerade i Hälsing-
borg, Landskrona eller Malmö.

Folk har alltid rest till Malmö och Lund på utställningar.
Vanligen har Kungsgården varit först när det har varit något nytt,
för det är ju den största gården, och han har varit mycket ute
och rest. Sen har de små skaffat sig nyheter efter hand. Efter
det första världskriget var här nog många som skaffade själv-
bindare. Det fick de på Kungsgården redan 1890.

Danskt och svenskt.

E.B.: Jag minns när de gamle här på Hven talade om att de hade varit i Danmark. De var födda på 50-talet, så det har väl varit på 70-talet. Se, det är så, att när en har varit i Danmark och det har gått bra för honom, så kommer de andra efter och så skaffar de nya.

A.H.: Det var ju deras fäders land. Det sa den gamle klockaren, att de läste samtidigt Danmarks historia i folkskolan. Här finns ju många ord kvar ännu som liknar de danska.

Arbetslösheten är ju ett modernt begrepp. De behövde mycket folk när de gjorde allting för hand. Och så var det det, att här på Hven var så mycket folk, att alla kunde ju inte gå hemma. Här var väl en 1250 personer omkring 1910.

Här är många danskar som är ingifta på Hven. Det var inget märkvärdigt med det, för det var de så införstådda med. De blev väl lyckliga eller olyckliga de såväl som andra. Det var många herrskap från Danmark som kom hit och hade hembiträden med sig, och så hittade de en påg och gifte sig med.

Lu 284

E.B.: Här var någon, som sysselsatte sig med vanligt grovarbete, Peder Sörensen t.ex. De var mycket duktiga. Många stannade kvar och dog här och allting. Anders Bengtsson berättade, att när danskarna hade krig med tyskarna 1864 var där många som ville ha dem till att värva sig, men det ville de i allmänhet inte vara med på. Där var t.o.m. en släkting till mig och han kom hem igen. Anders Bengtsson tog värvning på en dansk fregatt. Där var en fientlig kula som skulle träffa hans fartyg. Den träffade skeppsklockan så den splittrades. Det var den enda o-lägenheten de hade, för i det kriget var ju danskarna herre till sjöss. Här låg så många tyska fartyg i hamnarna och vågade sig inte ut för fransmännen.

Brukte de kalla danskarna för något så sa de danske-Hans och danske-Ludvig.

A.H.: Men så sa de ju om svenskarna med, tänk på Bernhard svenske; han var från fastlandet.

Det enda jag skulle veta som är danskt är att slå katten ur tunnan. Det levde länge kvar här ända in på senare tid. Men

ACC. N:R M. 14479:14FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

sen var det i stället en liter brännvin invirad i trasor. Den som vann blev kattakung.

E.B. Sen hade de kalas med dans, alltid på fastlagsmåndag.

A.H. Danskarna införde flera saker, en slags träofflor, som faktiskt såg ut som högklackade moderna skor. De kallades danska tofflor. Och så hade de en slags tröjor, liksom islandströjor.

E.B. Ja, de kallade dem islandströjor, men de köpte dem ju i Danmark.

Elna på gaveln sa att danskarna var inte bra att vara hos, för de hade så mycket loppor och lus.

A.H. Bornholmsur är ju i stil med våra dalaklockor fast raka.

Det finns såna fortfarande på flera ställen. De är väldigt vackra, mera dämpade färger med vitt och guld och vitt och blått och så. Vi hade också ett, men det kom bort genom arvskifte.

Fastlags-bullar äter vi här med socker och kanel och mandelmassa i bullarna och het mjölk till. Det har man på fastlagsmåndag och så pannkakor på tisdagen.

E.B. Sen blev folk religiösa och hade missionsauktion på fastlagsmåndag i stället för slå katten ur tunnan. En gång hade de bägge sakerna på samma dag.

De fick väl alltid brännvin lite billigare i Danmark. Den värsta historia jag har hört var när det var några som försökte smuggla brännvin till ett bröllop och tullen tog dom. Här var bara en tullare på Hven och han gick uppe på backarna och väntade på dem. Men han som skulle ha bröllop hade en släkting som var god vän med tullaren och han sa: "Var du inte ledsen för det, för det ska jag ordna". Han frågade tullaren om han ville följa med till Danmark. Ja, de for över isen i släde och tog in på ett ställe och fick förtäring. Han från Hven gick ut och beställde fram så mycket brännvin han skulle ha och sa till dem att lägga det i släden. Sen gick han in igen och höll sällskap ett tag, och sen gick han ut och körde hem över isen. Och när han väl var kommen till Hven kunde de ju inte ta honom.

E.B. De smugglade hästar också. Då band de ihop benen på dem så att de ramlade ner i båten och när de kom lite från land så "lösna"de benen på dem och så fick de simma i land. Här var inga hamnar på den tiden.

Det var i senare tid så var här svenskar som låg i Öresund (utanför Helsingör) och "kadraja". De låg med små båtar och när de stora fartygen kom så tog de ombord och frågade om de fick sälja. De hade färsk mat och tobak och det var ju sjömännen glada för. Men där var också kadrajare som skätte sig illa. När de kastade ut en tross från den stora båten och tog den lilla efter sig så var där somliga som högg av trossen och behöll den.

A.H. Det är synd att det inte finns brunsocker längre. Det var den tidens snask. Det påminde om sirap. det var stora klumpar, något knäckartat. Där var faktiskt trådar i det. Men det är väl inte mer än en 10 år sen jag kokte en medicin av lakrits och brunsocker, så det kanske finns att få.

E.B. Där har aldrig varit någon osämja mellan danskar och svenskar, men danskarna är luraktiga nästan alla.

Matbrödsförsörjningen i äldre tid - ändrade vanor.

Vi slutade baka matbröd på 30-talet, när det blev mindre folk och mindre till att baka. Husarna var nog de som slutade först, för de skulle köpa säden ändå.

Man bakade av egen säd och hackade riset av pilevallarna till bränne. Det är egentligen därför som pilevallarna anlades, för att man skulle få bränne och täckekäppar till taktäckningen.

Man bakade grovt sammalet, men till jul bakade man också fint siktebröd. I vanliga fall lät de baka det fina brödet. Här var en bagare som gjorde det mot betalning, när de lämnade säd själv.

Folk har i allmänhet rivit ugnarna, men några har dem kvar och somliga har till och med murat nya.

Ugnen stack ut på huset. Den skulle vara isolerad med ett tjockt lager av lera och sten. De började riva ugnarna strax i detta århundradet. Vi rev vår 1912. Där ugnen hade varit, blev det ett litet rum.

LUF 92

Husbondefolk och tjänstefolk.

E. B. Där var alltid 3 drängar och 2 pigor såvida de inte hade vuxna barn. Det var alltså på en gård med c:a 50 tunnland. Här hade vi 4 hästar som kunde dra, 12 mjölkkor och så var där ju ungdjur. Nu var detta ju när de bärjade kunna driva jorden bra, hur det var ihnan vet jag inte.

De fick ju vara tre till att slå med plejel om det skulle vara bra. Sen fick där vara någon som tog upp. Vi har alltid haft hästvandring. När det kom till fick där vara fler folk, en 5-6 personer. Detsmårpågarna var också med, där var alltid något till dem att göra. Det var ju bättre när där var tröskmän som hade ackord. De fick vissa procent av säden också som lön.

Man tog alltid tjänst för ett år. Det var sällan kortare tid, ja det kunde ju hända på sommaren. De unga stannade tills de gifte sig.

Husbönderna fick väl göra vad som helst. Annars tror jag inte de tyckte om att "måga" och fordra hos djuren. Flickorna var det ju vanligt att de mjölkades. Far talade om att kvinnorna

LUF 105

skötte fåren, så fåren var vana vid dem.

A.H. Det var ju mest åldern som gjorde skillnaden på tjänarna. Störsträngen skulle skära bröd, det var ett förtroende. Många var lea vid pågarna. Störsträngen skötte hästarna, det var ju förnämast. De andra skötte svin och kor och sånt. Fåren skulle pågen sköta eller också kvinnorna.

Saltningen och styckningen var i allmänhet männens arbete. Husfäderna skulle elda bakugnen och se till så där var värme både oppe och nere. Det var ju ett viktigt arbete, och det förtrodde man inte åt vem som helst.

Där var skillnad på manfolksgöra och fruntimmersgöra. Jag tror inte man skulle kunna uppdriva en Hven-bo som har diskat. Hönsskötseln hör ju också till kvinnorna. Mjölknigen skötte de. Numera är det ju mest manfolk på gårdarna.

E.B. Halv fem till halv åtta var arbetstiden och när de så hade tid, tog de middag mellan halv ett och två. Halv fem var vanligt att resa sig på sommaren, men på vintern reste de sig inte förrän halv sex. Under vårbruket var det ingen middagsrast.

ACC. NR M. 14479:20.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

B.B. Tjänstfolket hade fritt om söndagen, men de fick turas om att sköta djuren, för det gjorde husbonden aldrig själv.

De fick gå dit där ungdom var, där som var danstillställning eller också gå och hälsa på varandra. De hölls ofta i "måsen".

Sen var där ju missionshuset och frälsningsarmén.

Drängarna och pigorna räknades till familjen, de åt ju alltid tillsammans. Drängarna bodde vid sidan om stallet, pigorna vid sidan om köket. Det var inte eldat till dem.

A.H. De hade ju fällar, och det hemvävda yllet var kolossalt varmt, så man kan nog inte säga att de hade det sgårt.

EB. Ja, jag hade på mig lakan, filt, täcke, dyna och en fårskinnspäls.

A.H. Personliga tillhörigheter hade de i ett skåp eller en kista, och så hängde de ju upp där de var. Ofta var de snickarkunniga och gjorde ett drängaskåp som gesällprov.

E.B. På sina håll var de mäna om att skåpen skulle vara tunga, så när de flyttade lade de en sten i för att det skulle verka som om de hade mer.

E.B. Här i vår tid lästes husandakt var dag och här ville de att pigorna skulle vara med, men det behövde de visst inte överallt.

När de åt, satt husbondefolket vid bordänden på förännesbänken. De äldsta drängarna satt närmast husbonden. Mittemot dem satt eller stod pigorna. Alla hade de var sin sked som de stack in i en strop och så kniv i lommen.

A.H. Ja, kvinnorna räknade med att de satt ändå så mycket när de vävde och spann och så, så de behövde stå också.

Folkastua hade de på större gårdar där husbondefolket åt för sig. Där fick tjänstfolket sitta i värmen och göra till sig själv. Det var ju lite nöje. Pågårna satt och täljde och så sjöng de ju ganska mycket och så berättade de nyheter. Där var alltid någon som hade varit i byn. De fick inte gå bort från gården utan att fråga.

E.B. I gamla kyrkan hade varje hemman sin plats. Då fick tjänstfolket sitta hos husbondfolket. Det var skam om där inte var någon i bänken var söndag. De som betalade till utskylderna skulle ha kyrkbänk och begravningsplats.

ACC. NR M. 14479:22.

5.
FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

E.B. Det var mest husare-barn som tog plats. Om de kunde, ville
de helst ha plats hemma omkring. Om det var små gårdar fick bar-
nen där också ut och tjäna, men när det blev industrier gick ju
de flesta dit.

Grödans inbärgning.

De vanliga vagnarna sattes om till höstavagnar. Vi hade särskilda hösthäckar.

Säden förvarades i lador eller i stack.

Det var vanligt jordgolv i ladan. Där gick fuktigheten opp, så vi lade halm under så inte säden skulle bli fördärvad.

Jag minns gott när vi tröskade med hästvandring. Det var så sent som 1905. Här kom ingen tröska förrän 1909. Det var särskild tröska som kallades för rågreva eller vetereva - det var mest råg- så halmen blev längre.

Golvet där säden tröskades skulle vara plankgolv, men här på Hven hade de inte annat än lergolv.

Kvinnor och barn fick hjälpa till så gott de kunde, lava negor (nekar) och vända negor.

I gamla tider hade de mest trätjuvor. Det var som var själva växt och så hade de putsat dem.

Lokatt var som de tog med plejeln om halsen på en människa.

Det har jag läst men det har vi aldrig hört här.

ACC. N:R M. 14479:24.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Den siste kärven band alla var sitt band på . Den kallades
städdaren. Men när den kom in i ladån gick den som de andra.

Stabbe, det var de första kärvarna som de satte upp i la-
dan. Stäjle var det samma. De sattē kärvarna i mitten på den
platsen där de skulle langa upp, med axen upp.